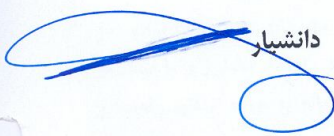

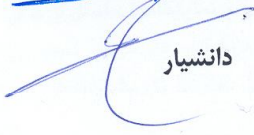

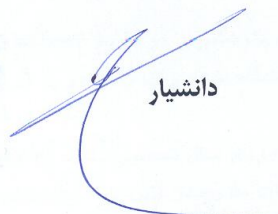

سلام الافاضل

تأیید اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم نینا الماسی فر تحت عنوان باز زنده سازی منظر فرهنگی تخت سلیمان را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
	دانشیار	دکتر محمد رضا بمانیان	۱- استاد راهنما
	دانشیار	دکتر مجتبی انصاری	۲- استاد مشاور
	دانشیار	دکتر محمد رضا پورجعفر	۳- نماینده تحصیلات تکمیلی
	استادیار	دکتر مهدی زندیه	۴- استاد ناظر
	دانشیار	دکتر محمد رضا پورجعفر	۵- استاد ناظر

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

«اینجانب..... دانشجوی رشته..... - معارف - مطبوعه..... ورودی سال تحصیلی..... ۸۷..... مقطع..... دانشکده..... - مهندسی..... متعهد می شوم کلیه نکات مندرج در آئین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته های علمی مستخرج از پایان نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین‌نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله بر اساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم»

امضا:.....

تاریخ: ۱۹۱۶۲۱

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته معماری است که در سال

۱۳۸۹ در دانشکده خرمیه دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار

خانم/جناب آقای دکتر معرفا بنیان، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر بجی نصاری

و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر _____ از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب سینا راسخ دانشجوی رشته معماری مقطع کارشناسی ارشد

تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: سینا راسخ

تاریخ و امضا:

۱۹/۶/۲۱

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده هنر و معماری

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد معماری
گرایش: معماری منظر

باززنده سازی منظر فرهنگی تخت سلیمان

نینا الماسی فر

استاد راهنما:

دکتر محمدرضا بمانیان

استاد مشاور:

دکتر مجتبی انصاری

شهریور 1389

تقدیم به پدر و مادر عزیزم،

همچون نگاه پر مهر تو ای مادر عزیز

همچون دست یاورت ای مهربان پدر،

هرگز بر عالم خاکی ندیده‌ام، حتی در این جهان فانی نجسته‌ام.

دستان گرم‌تان تا عمر بر من بُود، بر پشت قامت‌م، چون کوه راسخی، پایدار و استوار، بودست و ماندگار.

من با تمام وجود خود، ای آشنایان عمر، ای خط زندگی بر چهره‌تان همچون زنگ، می‌دهد ندای گذر و خستگی؛ هر جا که

زنده‌ام، تا هر زمان که پرودگار فرصت دهد - مجال عمر - خاک قدم‌هایتان، پابوس دست‌تان و عصای راحتان، هستم و خواهم

بود.

تقدیر و سپاسگزاری

سپاس خدای را که جهان را چنانکه باید از نیستی به هستی آورد و آن را بدان گونه که شاید آغاز کرد؛ خداوندی که سخنسرایان قادر نیستند وصفش بنمایند و اندیشه های ژرف به گوهر تابناکش پی نمیبرد و ره نمی سپارد.

اکنون که فرصت برای اندوختن علم در این مقطع به پایان رسیده بر خود لازم می دانم از تمام کسانی که مرا در به انجام رسانیدن این پژوهش یاری نمودند، تشکر نمایم.

بر خود لازم می دانم که از زحمات و راهنماییهای ارزشمند و راهبردی استاد راهنمای گرامیم جناب آقای دکتر محمدرضا بمانیان، صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم. همچنین از جناب آقای دکتر مجتبی انصاری که با ارائه مشاوره گرانبغا، اینجانب را مورد لطف سخاوتمندانه خود قرار دادند، سپاسگزاری می نمایم؛ راهنماییهای جناب آقایان دکتر پورجعفر و دکتر زندیه که زحمت داوری این پایان نامه را کشیده اند نیز ستودنی است.

در نهایت از خانواده عزیز و دوستان مهربانم که هر یک به طریقی در پیشبرد انجام این پژوهش من را یاری نموده اند، تشکر می نمایم.

نینا الماسی فر

شهریور ماه 1388

چکیده

باززنده‌سازی منظر فرهنگی، روند منسجم و منظمی در راستای احیاء و حفاظت از هویت فرهنگی و طبیعی یک مجموعه تاریخی است که تداوم و بازشناسی آن، درک و شناخت ارزش‌های یک سرزمین را تعالی می‌بخشد. مطالعه تحلیلی، ثبت اطلاعات به دست آمده، ارزش‌گذاری و در نهایت حفاظت و مدیریت، مراحل باززنده‌سازی یک اثر تاریخی را شکل می‌دهند. رویکردهای حاضر همچون: سرویس‌های احیاء و حفاظت از میراث و پارک‌های ملی نیز چنین روندی را پیش رو گرفته‌اند.

مناظر تاریخی به جا مانده از گذشته هر سرزمین، نماد و سمبلی از هویت فرهنگی و تمدن غنی اجداد آن است که هر آینه به زندگی امروز قوم و ملتش معنا می‌بخشد و موجبات تفاخر و عزت آن را فراهم می‌آورد. بدین سبب، هر کوششی در راستای بازنمایی و حفظ آن، در اصل کمکی به بقای فرهنگ و سنت‌های کهن یک سرزمین است.

هدف از این پژوهش، مطالعه تاریخی و باززنده‌سازی هویت باستانی منظر فرهنگی تخت‌سلیمان - از طریق پیاده‌سازی اصول رویکردهای حفظ و بازآفرینی میراث و برنامه مدیریتی پارک‌ها - مشتمل بر محتوای فیزیکی از جمله: مسیرهای حرکتی، باغ‌ها، آسیاب‌های آبی و مناظر طبیعی و ادبیات شفاهی چون: داستان‌ها، افسانه‌ها، سرودها و باورهای بومی منطقه با توجه به پتانسیل‌ها و محدودیت‌های فعلی آن می‌باشد. در راستای این هدف، ارائه امکانات مورد نیاز جهان‌گردان و محققین علاقه‌مند و پیش‌بینی نیازهای آتی مراجعه‌کنندگان در همسایگی آن، می‌تواند قدمی باشد در حفاظت از این اثر فرهنگی و طبیعی که بخشی از گذشته هر ایرانی را شکل می‌دهد.

روش تحقیق در حوزه ادبیات نظری و پیشینه در این پژوهش تاریخی و توصیفی - تحلیلی و در حوزه مطالعات میدانی روش تحلیلی با ابزار گردآوری داده از طریق مشاهدات محلی و تکمیل پرسشنامه و روش مشاهدات میدانی (مصاحبه، رولوه، تهیه عکس و...) و روش تحلیل داده‌ها در راستای رسیدن به اطلاعات، تحلیل کیفی - توصیفی می‌باشد.

نتایج پژوهش حاضر، دستیابی به روندی قانون‌مند در احیاء و باززنده‌سازی مناظر فرهنگی با تأکید بر هویت تاریخی و طبیعی سایت می‌باشد که به گونه‌ای یکپارچه در هم ادغام شده‌اند.

واژگان کلیدی: باززنده‌سازی، منظر فرهنگی، تخت‌سلیمان، یونسکو، منشورهای ایکوموس

فهرست مطالب

1	مقدمه
1	تعریف موضوع (طرح مسئله)
2	اهداف طرح
2	سوالات طرح
3	فرضیات
4	روش تحقیق
4	پیشینه تحقیق
5	مکان و زمان
6	محدوده طراحی

فصل اول : مبانی نظری منظر فرهنگی – تاریخی

8	1-1 مقدمه‌ای بر تاریخچه مناظر فرهنگی
8	2-1 اصول باززنده‌سازی مناظر فرهنگی
12	3-1 مفهوم منظر و منظر فرهنگی
14	1-3-1 انواع مناظر فرهنگی
14	4-1 توسعه روش کار
15	1-4-1 روش کار در مناظر فرهنگی
15	1-1-4-1 باززنده‌سازی و احیاء
15	2-1-4-1 مرمت
15	3-1-4-1 بازسازی
16	5-1 برنامه‌های حفاظتی مناظر فرهنگی
16	1-5-1 گزارش‌هایی منظر فرهنگی
16	2-5-1 پژوهش تاریخی
16	3-5-1 نقشه دوره‌ای
17	4-5-1 فهرست‌برداری و مستندسازی وضعیت موجود
17	5-5-1 تهیه نقشه‌های وضعیت موجود
18	6-5-1 مطالعه منظر
19	7-5-1 فهرست‌برداری گیاهان تاریخی
19	8-5-1 تجزیه و تحلیل سایت
19	6-1 توسعه روش حفاظت تاریخی و طرح روش کار
20	1-6-1 تفسیر منظر
21	2-6-1 تهیه طرح نگهداری حفاظتی و اجرا:
21	3-6-1 تهیه راهنمای نگهداری حفاظتی.
22	4-6-1 ثبت روش کار و توصیه‌هایی در پژوهش آینده
22	7-1 نکات مهم در انتخاب روش کار

- 22 1-7-1- تغییر و تداوم
- 23 2-7-1- اهمیت نسبی در تاریخ
- 23 3-7-1- درستی و وضعیت طبیعی موجود
- 23 4-7-1- زمینه جغرافیایی
- 23 5-7-1- سایت‌های باستان شناسی
- 23 6-7-1- سیستم‌های طبیعی
- 23 7-7-1- مدیریت و نگهداری
- 24 8-7-1- تفسیر
- 24 9-7-1- خدمات ویژه
- 24 10-7-1- ملاحظات دسترسی
- 24 11-7-1- ایمنی
- 24 12-7-1- مقررات حفظ محیط زیست
- 24 13-7-1- کفایت انرژی
- 24 8-1- مناظر تاریخی روستایی
- 25 1-8-1- انواع مناظر تاریخی روستایی
- 26 2-8-1- مناطق با ارزش در مناظر روستایی
- 26 3-8-1- تغییرات در مناظر روستایی
- 27 9-1- منظر تاریخی تخت سلیمان ثبت شده در ایکوموس
- 28 10-1- منظر تاریخی تخت سلیمان
- 28 11-1- جمع‌بندی

33 فصل دوم : توسعه پایدار

- 34 1-2- مقدمه‌ای بر توسعه پایدار
- 35 2-2- اصول منظر پایدار
- 35 1-2-2- اصل حفاظت (اصل بوم شناختی یا اکولوژیکی):
- 35 2-2-2- اصول توسعه
- 35 3-2- جهانگردی و جهانگرد
- 35 1-3-2- طبیعت‌گردی
- 36 2-3-2- جهانگردی روستایی
- 36 1-2-3-2- آثار جهانگردی روستایی
- 36 4-2- جهانگردی پایدار
- 37 1-4-2- اهداف جهانگردی پایدار
- 37 2-4-2- خط مشی جهانگردی پایدار
- 37 3-4-2- آنالیز و تحقیقات منطقه‌ای
- 37 5-2- آمار و ارقام جهانگردی در ایران
- 38 6-2- آمار و ارقام جهانگردی در تخت سلیمان
- 38 1-6-2- بازدیدکنندگان خارجی

40	2-6-2- بازدیدکنندگان ایرانی
41	2-6-3- بازدیدکنندگان ویژه
41	2-7- جمع‌بندی
41	2-7-1- جمع‌بندی کلی اصول اولیه توسعه پایدار
44	2-7-2- جمع‌بندی آمار و ارقام جهان‌گردی استان آذربایجان غربی و تخت سلیمان
46	فصل سوم : نمونه‌های موردی باززنده‌سازی مناظر فرهنگی
47	3-1- مقدمه
47	3-2- باززنده‌سازی منظر تاریخی آرکئولینک، 1991-1997، شرکت آرکئولینک تراست (اسکاتلند)
48	3-2-1. تاریخچه
49	3-2-2. باززنده‌سازی
50	3-2-3. تصاویر آرکئونیک
53	3-3- باززنده‌سازی کاسل گراند، 1981، گالفتی (سوئیس)
53	3-3-1. تاریخچه
55	3-3-2. باززنده‌سازی
56	3-3-3. تصاویر کاسل گراند
57	3-4- باززنده‌سازی پمپی: 1987-1988، رنزوپیانو
57	3-4-1. تاریخچه
58	3-4-2. باززنده‌سازی
58	3-4-3. تصاویر شهر پمپی
60	3-5- باززنده‌سازی یک شهر باستانی، خندق‌های رودس یونان، رنزو پیانو، 1986
60	3-5-1. تاریخچه
61	3-5-2. پروژه باززنده‌سازی
62	3-5-3. تصاویر خندق رودس یونان
63	3-6- باززنده‌سازی منظر پاموک کالا در ترکیه، 1992
63	3-6-1. تاریخچه
64	3-6-2. پروژه باززنده‌سازی
65	3-6-3. تصاویر مربوط به پاموک کالا،
66	3-7- باززنده‌سازی منظر طاق بستان
66	3-7-1. تاریخچه
66	3-7-2. پروژه باززنده‌سازی
67	3-7-3. طرح آتی
67	3-7-4. تصاویر مربوط به طاق بستان
69	3-8- جمع‌بندی
71	3-9- نتیجه‌گیری

فصل چهارم: بررسی منطقه تخت سلیمان

73

74

1-4- مقدمه ای بر شناخت تخت سلیمان و موقعیت منطقه تخت سلیمان

74

1-1-4- موقعیت سیاسی

74

2-1-4- موقعیت جغرافیایی

75

3-1-4- وسعت و ارتفاع از سطح دریا

75

2-4- مطالعات تاریخی منطقه تخت سلیمان

75

1-2-4- بررسی کلی تاریخی

77

2-2-4- تخت سلیمان

78

3-2-4- دریاچه

80

4-2-4- محوطه مسکونی در دوره هخامنشی

81

5-2-4- آثار معماری دوره ساسانی

86

6-2-4- دوره میانه

87

7-2-4- آثار معماری دوره ایلخانی

88

8-2-4- آثار باستانی در اطراف منطقه تخت سلیمان

90

3-4- آیین و مراسم

91

4-4- مطالعات اجتماعی منطقه تخت سلیمان

91

1-4-4- شاخص های اجتماعی

91

2-4-4- ویژگی های قومی

91

3-4-4- معیشت ساکنین

92

4-4-4- مشخصات جمعیتی

93

5-4-4- وضعیت حمل و نقل

93

6-4-4- خانه های روستایی

93

7-4-4- مراکز اقامتی و امکانات رفاهی

93

8-4-4- طرح آبی منطقه تخت سلیمان

94

5-4- مطالعات محیطی منطقه تخت سلیمان

94

1-5-4- ویژگی های زمین شناسی

95

2-5-4- ویژگی های توپوگرافیک و شیب زمین

95

3-5-4- طبقه بندی کلی خاک های منطقه

97

4-5-4- قابلیت رویشی اراضی منطقه

98

5-5-4- ویژگی های اقلیمی و آب و هواشناسی

100

6-5-4- ویژگی منابع آب و هیدرولوژی

100

1-6-5-4- آب های سطحی

100

2-6-5-4- آب های زیرزمینی

103

7-5-4- پوشش گیاهی

105

8-5-4- حیات جانوری

106

9-5-4- کیفیت دید و منظر

- 106 4-5-10- چشم انداز زراعی تخت سلیمان
 107 4-5-11- کیفیت دسترسی به منطقه تخت سلیمان
 108 4-5-12- کاربری‌های موجود
 109 4-5-13- حریم مجموعه تاریخی تخت سلیمان
 110 4-6- نتیجه‌گیری بررسی‌های محیطی منطقه تخت سلیمان
 112 4-7- جمع‌بندی

114 **فصل پنجم: طراحی**

- 115 5-1- مقدمه‌ای بر روند طراحی
 115 5-2- معیارهای طراحی کلی منظر
 118 5-3- معیارهای طراحی تخت سلیمان
 118 5-3-1- اصول توسعه کلی
 118 5-3-2- دسترسی
 118 5-3-3- گردش
 119 5-3-4- منظر طبیعی
 119 5-3-5- امکانات مورد نیاز استفاده کنندگان.
 119 5-3-6- کیفیت بصری
 119 5-3-7- ایمنی
 119 5-3-8- امنیت
 119 5-3-9- نگهداری
 120 5-3-10- کشاورزی (باغ‌ها و مزارع)
 120 5-3-11- تفریح
 120 5-3-12- آب درمانی
 120 5-4- اصول و ضوابط طراحی
 123 5-5- طرح راهبردی
 123 5-5-1- محدوده طرح راهبردی
 124 5-5-2- امکانات آموزشی
 124 5-3-3- برنامه فیزیکی
 125 5-4-5- ناحیه‌بندی
 128 5-5-5- راه‌ها و دسترسی‌ها
 129 5-5-6- پیشنهاد پوشش گیاهی
 129 5-6- طراحی ورودی آثار باستانی تخت سلیمان
 129 5-6-1- مطالعات کالبدی
 130 5-6-2- اهداف طرح
 130 5-6-3- برنامه فیزیکی
 130 5-6-4- آنالیز استقرار کاربری‌ها (ایدئوگرام)
 1332 5-6-5- طرح نهایی

133	6-6-5- ساختار فیزیکی طرح
133	5-6-6-1- دسترسی‌ها و فضاهای ارتباطی
133	5-6-6-2- ارتباط طرح با روستای جهانگردی و روستای تخت سلیمان
134	5-7- طراحی آسیاب‌های آبی
134	5-7-1. مطالعات کالبدی
135	5-7-2. اهداف طرح
135	5-8- طراحی چهارباغ و گذر تاریخی
135	5-8-1. اهداف طرح
135	5-9- طراحی سکوی دید ازدها
135	5-9-1. اهداف طرح
135	5-9-2. برنامه فیزیکی
135	5-10- طراحی دهکده جهانگردی تخت سلیمان
136	5-10-1. مطالعات کالبدی
136	5-10-2. اهداف طرح
136	5-10-3. برنامه فیزیکی
137	5-10-4. ساختار فیزیکی طرح
138	5-10-5. طرح دهکده جهانگردی
138	5-11- طراحی چشمه آب معدنی
138	5-12- نتیجه‌گیری
149	منابع و مأخذ
158	پیوست 1
163	چکیده انگلیسی

فهرست جداول

8	جدول 1-1 تقسیم‌بندی گروه‌های قاره‌ای در لیست میراث جهانی و آثار ثبت شده در هر یک.
9	جدول 2-1 خلاصه‌ای از دستورالعمل‌های منشور فلورانس
10	جدول 3-1 خلاصه اصول حفاظت مناظر تاریخی توسط پی.اچ. چایلدهود
11	جدول 4-1 خلاصه اصول حفاظت مناظر تاریخی توسط سیاست بنگاه پارک‌های کانادایی
12	جدول 5-1 خلاصه اصول حفاظت مناظر تاریخی توسط دستورالعمل‌های احیاء مناظر تاریخی بنگاه پارک ملی ایالات متحده
15	جدول 6-1 مناظر فرهنگی ثبت شده و معیارهای انتخاب
33	جدول 7-1 نتیجه حاصل از برآیند گزینه‌های برگرفته شده از معیارهای منشورهای حفاظت از میراث جهانی
41	جدول 1-2 آمار مسافران استان آذربایجان غربی، 1382
43	جدول 2-2 طبقه‌بندی شاخص‌های منظر پایدار
45	جدول 3-2 جهانگردی روستایی
46	جدول 4-2 جمع بندی آمار و ارقام جهانگردی در آذربایجان و تخت سلیمان
71	جدول 1-3 باززنده‌سازی منظر تاریخی آرکئولینک
72	جدول 2-3 باززنده‌سازی کاسل گراند
72	جدول 3-3 باززنده‌سازی پمپی
73	جدول 4-3 باززنده‌سازی یک شهر باستانی، خندق‌های رودس یونان
73	جدول 5-3 باززنده‌سازی پاموک کالا
73	جدول 6-3 باززنده‌سازی طاق بستان
74	جدول 7-3 جمع بندی نمونه‌های موردی قابل بهره‌گیری در تخت سلیمان
98	جدول 1-4 مشخصات جمعیتی شهرستان تکاب
98	جدول 2-4 مشخصات جمعیتی روستای تخت سلیمان و احمد آباد بالا
101	جدول 3-4 ویژگی‌های زمین‌شناسی منطقه تخت سلیمان
102	جدول 4-4 طبقه‌بندی خاک‌های منطقه تخت سلیمان
103	جدول 5-4 نتایج آزمایشگاهی پروفیل سری خاک تکاب
104	جدول 6-4 طبقه‌بندی قابلیت‌ریشی اراضی منطقه
104	جدول 7-4 ایستگاه تکاب
105	جدول 8-4 داده‌های اقلیمی ایستگاه تکاب
105	جدول 9-4 چشمه‌های منطقه تخت سلیمان و ویژگی‌های آنان
108	جدول 10-4: پوشش‌های گیاهی منطقه تخت سلیمان
109	جدول 11-4: گونه‌های جانوری در منطقه تخت سلیمان
119	جدول 12-4- جمع بندی مطالب و نتیجه گیری
124	جدول 1-5: معیارهای کلی طراحی منظر در جهان
152	جدول 2-5- نتیجه گیری و ضوابط طراحی تخت سلیمان
152	جدول 3-5- برنامه فیزیکی پیشنهادی برای تخت
153	جدول 4-5- پیشنهادات موجود در زمینه طراحی

فهرست نمودارها، عکس‌ها و نقشه‌ها

نمودارها

32	1-1	روند مدیریت سیستماتیک تخت سلیمان
44	1-2	ترکیب ویژگی‌های اکولوژیکی و زیبایی شناختی در نظریه مارتین
45	2-2	چگونگی رسیدن به یک اکوتوریسم پایدار در دیدگاه سدلر
105	1-4	مقایسه میانگین‌های کل، حداکثر و حداقل درجه حرارت ایستگاه تکاب
123	1-5	معیارهای اصلی طراحی مناظر فرهنگی

عکس‌ها

53	1-3	نمایی از موزه و سینمای آرکتودم – تپه‌ای با پوشش گیاهی بومی
53	2-3	مسیرهای پیاده و فضاهای بازی و نشستن،
53	3-3	مناظر متغیر،
54	4-3	مزرعه عصر آهن،
54	5-3	گودال شنی،
56	6-3	پلان طراحی شده توسط گافتی،
56	7-3	مقطع آسانسور در کاسل گراند،
57	8-3	نمایی از آسانسور و فضاهای داخلی،
57	9-3	نمایی از تاکستان‌ها در ضلع جنوبی،
57	10-3	نمایی از درختان و باغ‌های گیلاس و ...،
58	11-3	نمایی از ضلع شمالی،
58	12-3	تصویری از نور پردازی شبانه کاسل گراند
61	13-3	پلان طراحی شده برای فضای توریستی و تفریحی شهر پمپی، توسط رنزو پیانو
61	14-3	صفحات شفاف متحرک بر روی آثار شهر ویران شده در هنگام حفاری و ...، مأخذ:
61	15-3	سالن نمایش و آمفی‌تئاتر در داخل زمین، توسط رنزو پیانو (کره‌های زیرزمینی)
62	16-3	نمونه‌ای از طراحی منظر در فواصل بناها و معابر شهری
64	17-3	پلان منظر باززنده شده خندق رودس توسط رنزو پیانو
65	18-3	مقطع خندق‌های طراحی شده
65	19-3	چشم‌اندازی از خندق‌های بازسازی شده
65	20-3	چشم‌اندازی از خندق‌های بازسازی شده، مأخذ:
67	21-3	تصویر ماهواره‌ای از منطقه پاموک کالایا به همراه محور اصلی حرکتی و هیراپولیس
68	22-3	تصویر از استخرهای ساخته شده از روی نمونه‌های طبیعی
68	23-3	تصویری از استخرهای طبیعی بر روی تپه
68	24-3	تصویری از استخرهای داخل فضاهای گردش در حاشیه سایت
70	25-3	تصویر ماهواره‌ای از منطقه طاق بستان به همراه محور اصلی حرکتی و مناظر و پارک کوهستانی،
70	26-3	تصویر از نمای شب از بلوار طاق بستان، محور باززنده شده جهت رسیدن به شکارگاه،
71	27-3	درخت 700 ساله حفظ شده در طاق بستان،

71	28-3- برگزاری مراسم نوروزی در طاق بستان،
76	1-4- موقعیت شهر تکاب و منطقه تخت سلیمان،
77	2-4- تصویر زندان سلیمان و سکونتگاه مانایی‌ها،
82	3-4- پلان 7 نهر یاد شده سفرنامه حمدالله مستوفی.
85	4-4- ایوان غربی و دریاچه،
86	5-4- پلان آتشکده آذرگشنسب،
88	6-4- پلان اصلی آتشکده غربی، مجموعه تالار ستون‌دار و پلان بناهای خشتی در محدوده آن (طرح از دهوف)
97	7-4- تصاویری از گیاه هوم و مراسم کشاورزی توسط زرتشتیان.
140	1-5- آنالیز استقرار کاربری‌های ورودی تخت سلیمان با رعایت فاصله حریم
141	2-5- ایده نهایی سایت تخت سلیمان (ورودی)
143	3-5- طرح نهایی ورودی آثار باستانی تخت سلیمان
156	4-5- طراحی منطقه تخت سلیمان لکه گذاری و شروع طراحی
157	5-5- طراحی مسیر تاریخی به سمت تخت
157	6-5- طراحی مسیر دسترسی جنوبی به تخت از سمت جاده اصلی
158	7-5- طراحی آسیاب‌های آبی در ضلع شمال شرقی تخت
158	8-5- طراحی مسیر پیاده تاریخی
159	9-5- سکوی دید دیوار اژدها
	نقشه‌ها
100	نقشه 4-1- طرح آماده‌سازی بخش تخت سلیمان
104	نقشه 4-2- قابلیت رویشی اراضی تکاب - تخت سلیمان و جدول راهنما
113	نقشه 4-3- چشم‌انداز زراعی تخت سلیمان - وضعیت گذشته -
113	نقشه 4-4- چشم‌انداز زراعی تخت سلیمان - وضعیت کنونی -
117	نقشه 4-5- حرایم محافظتی تخت سلیمان
118	نقشه 4-6- نتیجه بررسی‌های محیطی دربرگیرنده پتانسیل‌ها و محدودیت‌های سایت
138	نقشه 5-1- محدوده بندی سایت تخت سلیمان

مقدمه

مجموعه آثار باستانی تخت سلیمان شاهد هزاران سال تحولات زندگی بشر از نخستین دهکده‌های یکجانشینی پیش از تمدن سیلک، سکونت مانایی‌ها در دامنه‌های زندان سلیمان از هزاره‌های دوم و سوم قبل از میلاد تا آتشکده و کاخ‌های دوره ساسانی و کاخ شکار ایلخانیان مربوط به قرن 13 میلادی بوده و اکنون با چهره‌ای خسته و خاک گرفته در بستر کوهستان‌های افشار همچنان استوار، پابرجا ایستاده است. برگزاری آئین‌ها و مراسم زرتشتی و کشاورزی و نقل افسانه‌های زایش زرتشت پیامبر و حضرت سلیمان از گذشته تا کنون، به‌الواقع همه تأکیدی بر ارزش و اهمیت فرهنگی این مکان می‌باشد که به تمام مجموعه - از جنبه‌های تاریخی و اسطوره‌ای - انسجامی خاص بخشیده. به علاوه، ویژگی‌های خاص زمین‌شناسی، مناظر بکر و وجود چشمه‌های جوشان آب گرم و مرموز بر روی تخت و حواشی آن، موجب گشته تا مجموعه تخت سلیمان جزو نمونه‌های برجسته منظر طبیعی و فرهنگی جهان به شمار آید.

با وجود اهمیت تاریخی و طبیعی سایت مورد نظر، اطلاعات به دست آمده از طریق حفاری‌ها و مطالعات باستان‌شناسی بسیار محدود و مربوط به زمانی نه چندان دور هستند (1819 میلادی)؛ از این رو کمبود اطلاعات، نقصان در برخورد با منظر فرهنگی را موجب گردیده است. از سوی دیگر، زیبایی و اهمیت این منطقه از دیدگاه جهان‌گردی حائز اهمیت می‌باشد که متأسفانه تسهیلات و امکانات مورد نیاز، در وضعیت نامطلوبی به سر می‌برند. با توجه به شرایط موجود، بهترین روش کار، اجرای برنامه - های حفاظتی و مدیریت منظر موجود با در نظر گرفتن اصول بنیادین باززنده‌سازی مناظر فرهنگی در عهدنامه میراث جهانی است.

تعریف موضوع (طرح مسئله)

سایت‌های تاریخی مدارک مستند و با ارزشی جهت پژوهش و بررسی نحوه زندگی گذشتگان و سابقه طولانی تمدن، فرهنگ و هنر و دیگر اصالت‌های سرزمین ایران می‌باشند، که چون ربطی مستدل میان اکنون و گذشته نقش ایفا می‌کنند. مناظر فرهنگی و تاریخی، مشخصه ویژه‌ای دارند که در آن‌ها بقایا و بازمانده‌های تمدن و فرهنگ کهن با منظر طبیعی در هم تنیده شده و هماهنگ و یکپارچه گشته‌اند. تخت سلیمان، به راستی - شاهکار تعامل طبیعت و کمال هنر ایرانی - نماینده‌ای از ایران باستان می‌باشد که نفوذ منظر و طبیعت بکر سایت در کالبد یکپارچه آن شگفت‌آور و جلوه‌های طبیعی و چشم‌اندازهای آن کم نظیر است. با این وجود متأسفانه، معرفی جنبه‌های ارزشمند و زیبای این شگفتی که طبیعت و تاریخ به شکل‌گیری و بالندگی آن همت گماشته‌اند، آن چنان که شایسته است صورت نگرفته که خود ناشی از کمبود آگاهی، امکانات و شرایط لازم می‌باشد. این مسئله سبب گردیده تا فضاهای اطراف و فعالیت‌های موجود بدون داشتن طرح و برنامه سازمان یابند و خدمات مناسب در راستای رفاه بازدیدکنندگان ارائه نگردد که همگی سبب تخریب بیشتر سایت می‌شود. به منظور حفظ چنین مجموعه و سایت با ارزشی، ارائه طرح راهبردی، مدیریت حفاظتی با در نظر گرفتن امکانات و محدودیت‌ها ضروری خواهد بود.

اهداف طرح

به منظور زنده‌کردن و بازگرداندن روح گذشته به تاروپود سایت‌های تاریخی و ایجاد ارتباطی نزدیک در راستای حفاظت آن‌ها، بایستی امکانات و شرایط مطلوب را فراهم نمود. بدین منظور می‌توان باززنده‌سازی منظر را در سه بخش اصلی مورد مطالعه قرار داد:

- نخست باشناسی هویت تاریخی و فرهنگی سایت که شامل جنبه‌های فیزیکی در برگزیده جزئیات ساختار کهن آن و جنبه شفاهی، ادبیات داستانی مردمان بومی منطقه می‌باشد؛
- گام دوم طبقه‌بندی ارزش‌های مادی و معنوی به دست آمده از مطالعه اولیه است؛
- گام پایانی حفاظت و مدیریت ارزش‌های احیاء شده و موجود می‌باشد؛ که خود سطوح و بخش‌های مختلفی را در بر می‌گیرد.

در نخستین گام حفاظت و مدیریت، از آنجایی که امروز دستیابی به اهداف توسعه پایدار و توجه به چشم‌انداز پایدار منطقه در آینده جز اصلی و جدایی ناپذیر دیدگاه‌های جامع و امروزی در هر طرح معماری منظر است، این تحقیق نیز خود را ملزم به تقویت ارکان توسعه پایدار منطقه می‌داند و مرمت و احیاء منظر را گامی در جهت رسیدن به توسعه پایدار قلمداد می‌کند. دستیابی به اصول و مبانی نظری مرمت منظر در محوطه تاریخی و طبیعی تخت سلیمان و طراحی منظر با در نظر گرفتن حرایم تاریخی و طبیعی سایت مورد نظر در مراحل بعدی قرار می‌گیرند.

در راستای حفظ هویت فرهنگی - از جنبه مادی - این امر از طریق احیاء مجدد جزئیات از میان رفته با بهره‌گیری از روش‌های نوین طراحی به صورت بازسازی یا نمایش مفهومی آن‌ها بر پایه اصول اولیه حفاظت صورت می‌گیرد. به منظور حفظ جنبه شفاهی می‌توان از طریق بازنمایی داستان‌ها، سرودها و باورهای ساکنین قدیمی تخت سلیمان اقدام نمود. به علاوه با طراحی فضاهایی جنبی برای تأمین نیازهای آموزشی، حفاظت و ...، موجبات بهبود و تقویت جنبه‌های جهان‌گردی و اقتصادی منطقه نیز فراهم می‌گردد.

ایجاد فضاهایی جهت گردهمایی، پژوهش و تحقیق با تأکید بر فرهنگ و طبیعت، نمایش و برجسته‌نمایی جلوه‌های طبیعی و نادر و بهسازی آن‌ها و حفاظت از مناظر بدیع و بالابردن آگاهی عموم از تاریخ تمدن ایران به کمک آشنایی با تخت سلیمان و بهره‌گیری از پتانسیل‌های طبیعی موجود - چشمه‌های آب گرم، مراتع سرسبز - و در نهایت حفاظت از میراث فرهنگی و طبیعی که گذر زمان به خوبی در آن‌ها مشخص است و نگهداری آن‌ها برای شناخت آیندگان، در جهت بالابردن کیفیت عملکرد حفاظت امری ضروری تلقی می‌گردد.

با این وجود در اکثر سایت‌های تاریخی، امکانات ارائه شده با خود سایت از هماهنگی لازم برخوردار نیستند؛ لذا بنا به دلایل فرهنگی، تاریخی، طبیعی و اقتصادی (جهانگردی)، ضرورت ساماندهی و طراحی فضاهای مورد نیاز ملومس‌تر خواهد بود که این امر در مورد سایت تاریخی تخت سلیمان نیز صادق است.

سوالات طرح

با مطالعه تاریخچه فرهنگی منطقه و بررسی سایت تاریخی تخت سلیمان و آثار بازمانده و اهمیت هر چه بیشتر آن به عنوان یک اثر فرهنگی ثبت شده در یونسکو، می‌توان بر آن بود تا با احیاء این سایت در حفظ و نگهداری آن به منزله یک منظر فرهنگی کوشید و در نهایت به یک طرح جامع منظر فرهنگی در قالب باززنده‌سازی تاریخچه تخت سلیمان دست یافت. در جهت نیل به این هدف لازم است تا داده‌های مورد نیاز، شناسایی و در نهایت، اطلاعات حاصله در چندین بخش مجزا مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند؛ بدین روش می‌توان اصول بنیادین مدیریت، حفاظت و طراحی منظر فرهنگی و طبیعی تخت سلیمان را استخراج نمود.

برای دستیابی به داده‌های پژوهش بایستی کل امر در قالب چندین سوال گنجانده شود تا بدین وسیله محتوای عملکرد باززنده-سازی در راستای این پرسش‌ها به پاسخ‌های نهایی رهنمود گردد. سوالات اولیه مربوط به پژوهش به صورت زیر قابل دسته‌بندی می‌باشند:

- بررسی تاریخی سایت و منطقه تخت سلیمان و اینکه در طی دوره‌های تاریخی چه وقایعی در آن‌جا اتفاق افتاده است؛
- چه عناصر منظر فرهنگی در سایت تخت‌سلیمان بوده و هست که قابلیت احیاء شدن را دارند؛
- مطالعات مردم‌شناسی و روابط موجود بین سایت و افراد بومی؛ توجه به این مطلب که چه افسانه‌ها و باورهای خاصی در خصوص تخت‌سلیمان و یا آتشکده در میان مردم رایج است؛
- امکانات و محدودیت‌های سایت مورد نظر که بر روند طراحی تأثیر بسزایی خواهند داشت، شامل چه نکاتی بوده و محدوده تأثیر آن‌ها به چه شکل می‌باشد؛
- سایت مورد نظر در راستای بهبود بهره‌وری به چه امکانات و شرایطی نیاز دارد؛

فرضیات

با توجه به تعریف مصوبه میراث جهانی از منظر فرهنگی که آن را به عنوان سمبل و نماد "اثر مشترک طبیعت و بشر" معرفی می‌کند، امر احیاء چنین مناظری بایستی با در نظر گرفتن هر دو جنبه تاریخ انسانی و طبیعی صورت گیرد و به گونه‌ای یکپارچه با آن برخورد نمود. به صورت خاص در تخت سلیمان علی‌رغم ثبت این اثر در لیست مناظر فرهنگی با معیارهای فرهنگی، این سایت برجسته تاریخی دارای مؤلفه‌های طبیعی منحصر به فردیست که هر بیننده را به تحسین وادار می‌دارد. بدین سبب لازم است تا فرضیه‌های منظر طبیعی در کنار فرضیه‌های منظر فرهنگی و جنبه‌های تاریخ انسانی مطرح گردند.

• از جنبه تاریخی، اطلاعات به دست آمده از اطلس‌ها، کتاب‌های تاریخ و سفرنامه‌ها حاکی از این مطلب است که تخت سلیمان جزو مکان‌هایی می‌باشد که نخستین دهکده‌های یکجانشینی در هزاره‌های قبل میلاد در آن‌جا شکل گرفته و در ادوار مختلف محل سکونت اقوامی همچون مادها، هخامنشیان، اشکانیان، ساسانیان و مغولان بوده و در هر یک از دوران‌های فوق، در اوج قدرت و تمدن زمان خود به سر می‌برده است و سلاطین وقت به وجود آن مباهات می‌کردند. بالاخص، بنا بر مدارک مهمی، اولین آتشکده‌ی "آذرگشنسب" که همان "گنجک" باشد، در این ناحیه بنا گشته و بیش از حد مورد احترام و پرستش سلاطین و مؤبدان مؤید بوده، و نیز مشهور است که این آتشکده به تمام آتشگاه‌های گبران از خاور تا باختر آتش می‌ساخت. (محمدی، 1369، ص 86)

• کاوش‌های باستان‌شناسی و مطالعه سفرنامه‌ها، بهترین ابزار در جهت مطالعه و تداعی شرایط و صورت سابق و کهن منظر تخت سلیمان است. از بطن این داده‌ها و نوشته‌ها می‌توان به ظاهر واقعی این قلعه ویران پی‌برد و با بازنمایی برخی از این جزئیات، عظمت و هویت کهن آن را بازگرداند.

• شاخصه‌های فرهنگی در ادبیات شفاهی منطقه به عنوان یکی از پایه‌های اصلی، در فرآیند باززنده‌سازی سایت تخت سلیمان مطرح می‌باشد. این قلعه و آتشکده در دوره‌های تاریخی همواره مکان مقدس و مورد احترام مؤبدان زرتشتی بوده به گونه‌ای که هنوز هم بسیاری از زرتشتیان را همه ساله به سمت خود فرا می‌خواند تا منزلگاه مراسم آن‌ها باشد. به علاوه داستان‌ها و افسانه‌های بسیاری در زمینه چشمه میانی تخت و آثار پیرامون آن نقل نموده‌اند که سینه به سینه در میان اهالی بومی گشته تا به این مبدأ از تاریخ رسیده است.